

ĐẠI HỌC THÁI NGUYÊN
TRƯỜNG ĐẠI HỌC SƯ PHẠM

PHAN THỊ THANH TÂM

**NHÂN VẬT MANG YẾU TỐ KÌ ẢO
TRONG TRUYỆN TRUYỀN KÌ TỪ THẾ KỶ XVIII
ĐẾN THẾ KỶ XIX**

**LUẬN VĂN THẠC SĨ NGÔN NGỮ
VÀ VĂN HÓA VIỆT NAM**

THÁI NGUYÊN - 2016

ĐẠI HỌC THÁI NGUYÊN
TRƯỜNG ĐẠI HỌC SƯ PHẠM

PHAN THỊ THANH TÂM

NHÂN VẬT MANG YẾU TỐ KÌ ẢO
TRONG TRUYỆN TRUYỀN KÌ TỪ THẾ KỶ XVIII
ĐẾN THẾ KỶ XIX

Chuyên ngành: Văn học Việt Nam

Mã số: 60 22 01 21

LUẬN VĂN THẠC SĨ NGÔN NGỮ
VÀ VĂN HÓA VIỆT NAM

Người hướng dẫn: TS. NGÔ THỊ THANH NGÀ

THÁI NGUYÊN - 2016

LỜI CAM ĐOAN

Tôi xin cam đoan luận văn “*Nhân vật mang yếu tố kì ảo trong truyện truyền kì từ thế kỉ XVIII đến thế kỉ XIX*” là kết quả nghiên cứu của riêng tôi. Không sao chép của ai. Các kết quả của đề tài là trung thực và chưa được công bố ở các công trình khác.

Nội dung của luận văn có sử dụng tài liệu, thông tin được đăng tải trên các tác phẩm, tạp chí, các trang web theo danh mục tài liệu tham khảo của luận văn. Nếu sai tôi xin hoàn toàn chịu trách nhiệm.

Thái Nguyên, tháng 4 năm 2016

Tác giả luận văn

Phan Thị Thanh Tâm

LỜI CẢM ƠN

Trước hết em xin bày tỏ lòng biết ơn sâu sắc tới TS Ngô Thị Thanh Nga - Người đã tận tình hướng dẫn giúp em trong suốt em trong suốt quá trình nghiên cứu và hoàn thành luận văn.

Em xin trân trọng cảm ơn tới Ban giám hiệu, các phòng ban chức năng, Khoa sau Đại học, Khoa Ngữ văn trường Đại học Sư phạm Thái Nguyên, cùng các thầy cô đã tạo điều kiện giúp đỡ em trong suốt quá trình học tập và thực hiện luận văn.

Cuối cùng, em xin gửi lời cảm ơn chân thành tới gia đình, bạn bè, đồng nghiệp, các bạn lớp Văn học Việt Nam K22 đã động viên, khích lệ giúp đỡ trong suốt thời gian qua.

Xin chân thành cảm ơn!

Thái Nguyên, ngày 22 tháng 6 năm 2016

Tác giả

Phan Thị Thanh Tâm

MỤC LỤC

LỜI CAM ĐOAN	i
LỜI CẢM ƠN.....	ii
MỤC LỤC	iii
MỞ ĐẦU	1
1. Lý do chọn đề tài	1
2. Mục đích nghiên cứu	2
3. Lịch sử vấn đề.....	2
4. Đối tượng, phạm vi nghiên cứu.....	4
5. Nhiệm vụ nghiên cứu	5
6. Phương pháp nghiên cứu	5
7. Bố cục của đề tài.....	6
Chương 1. NHỮNG VẤN ĐỀ CHUNG LIÊN QUAN ĐẾN ĐỀ TÀI	7
1.1. Một số vấn đề về truyện truyền kì	7
1.1.1. Khái niệm.....	7
1.1.2. Quá trình phát triển.....	8
1.1.3. Nhân vật văn học và nhân vật truyện truyền kì.....	15
1.2. Một số tác phẩm truyện truyền kì từ thế kỉ XVIII đến thế kỉ XIX.....	23
1.2.1. Truyện kì tân phả.....	23
1.2.2. Tân truyền kì lục.....	26
1.2.3. Lan Trì kiến văn lục.....	29
Chương 2. ĐẶC ĐIỂM NHÂN VẬT MANG YẾU TỐ KÌ ẢO TRONG TRUYỆN KÌ TÂN PHẢ; TÂN TRUYỆN KÌ LỤC; LAN TRÌ KIẾN VĂN LỤC	34
2.1. Nhân vật người kì lạ	34
2.1.1. Xuất thân.....	35
2.1.2. Ngoại hình	38

2.1.3. Tính cách, phẩm chất	40
2.2. Nhân vật thần tiên.....	48
2.2.1. Xuất thân.....	49
2.2.2. Ngoại hình	52
2.2.3. Tính cách, phẩm chất.....	53
2.3. Nhân vật ma quỷ.....	57
2.3.1. Xuất thân.....	59
2.3.2. Ngoại hình	62
2.3.3. Tính cách, phẩm chất.....	65
2.4. Nhân vật loài vật.....	67
2.4.1. Xuất thân.....	68
2.4.2. Tính cách, phẩm chất	72
Chương 3. NỘI DUNG TƯ TƯỞNG CỦA TÁC PHẨM QUA HỆ THỐNG NHÂN VẬT MANG YẾU TỐ KÌ ẢO TRONG TRUYỆN TRUYỀN KÌ TỪ THẾ KỈ XVIII ĐẾN THẾ KỈ XIX.....	78
3.1. Khát vọng của con người, đặc biệt là khát vọng tình yêu của người phụ nữ.....	78
3.2. Phản ánh hiện thực.....	81
3.3. Thể hiện mong ước của tác giả.....	88
KẾT LUẬN.....	98
TÀI LIỆU THAM KHẢO.....	100

MỞ ĐẦU

1. Lý do chọn đề tài

Văn học trung đại là một bộ phận quan trọng của nền văn học Việt Nam. Đi hết chặng đường của mình, văn học trung đại đã đạt được những thành tựu rực rỡ, để lại những dấu ấn riêng với nhiều tác giả tên tuổi cùng với những tác phẩm nổi tiếng.

Truyện kì là một thể loại của văn xuôi tự sự Việt Nam thời trung đại. Loại hình văn học kì ảo này đã và đang thu hút sự quan tâm của các nhà sáng tác cũng như giới nghiên cứu văn học. Sự chuyển biến của một giai đoạn, thời kì văn học, theo Bakhtin, được đặc trưng bởi sự thay đổi của đời sống thể loại. Thế nhưng, thể loại đang sống trong hiện tại bao giờ cũng nhớ đến quá khứ của nó bởi “đằng sau mỗi một loại văn học đều có một truyền thống lớn lao tuy ẩn mà hiện”.

Tìm về với truyện kì, người ta nhận ra đây là một “đặc sản” của văn học phương Đông so với văn học phương Tây. Ở phương Tây, chỉ đến cuối thế kỷ XVIII, truyện ma và văn học kì ảo mới thực sự ra đời (dẫn theo Ngô Tự Lập). Trong khi đó, ở phương Đông, ngay từ thế kỉ IX ở Trung Quốc, văn học kì ảo đã phát triển mạnh mẽ và kết tinh ở thể loại truyện kì. Ở Việt Nam *Truyện kì mạn lục* (Nguyễn Dữ), *Truyện kì tân phả* (Đoàn Thị Điểm), *Tân truyện kì lục* (Phạm Quý Thích) và *Lan Trì kiến văn lục* (Vũ Trinh) là những tập truyện truyện kì giữ vai trò đặc biệt trong quá trình phát triển, đồng thời cũng là kết tinh của truyện kì Việt Nam.

Thể loại truyện kì được giảng dạy và học tập xuyên suốt các cấp học. Vì vậy nghiên cứu truyện truyện kì là một dịp để người viết có điều kiện nghiên cứu và hiểu sâu sắc hơn về thể loại này giúp cho công việc giảng dạy có được hiệu quả hơn.

Chính vì những lý do trên khiến người viết quyết định chọn: “*Nhân vật mang yếu tố kì ảo trong truyện truyền kì từ thế kỉ XVIII đến thế kỉ XIX*” làm đề tài cho luận văn thạc sĩ của mình để người đọc hiểu sâu hơn về vị trí, vai trò của việc xây dựng nhân vật truyện truyền kì, đồng thời giúp cho người học có thêm hiểu biết mới về kiểu nhân vật mang yếu tố kì ảo trong truyện truyền kì và có cái nhìn toàn diện, sâu sắc hơn về thể loại trong giai đoạn này.

2. Mục đích nghiên cứu

Chúng tôi tiến hành khảo sát loại hình nhân vật mang yếu tố kì ảo trong những tác phẩm từ thế kỉ XVIII đến thế kỉ XIX với: *Truyện kì tân phả* (Đoàn Thị Điềm), *Tân truyện kì lục* (Phạm Quý Thích) và *Lan Trì kiến văn lục* (Vũ Trinh) với mục đích làm rõ thêm những đặc điểm của loại nhân vật truyện truyền kì cũng như hiểu hơn về tư tưởng của các tác giả gửi gắm qua những tác phẩm truyện kì ưu tú này. Ngoài ra cũng chỉ rõ hơn đóng góp của từng tác phẩm riêng lẻ nói riêng và của thể loại truyện kì nói chung cho văn xuôi trung đại Việt Nam.

3. Lịch sử vấn đề

Căn cứ vào tình hình tư liệu hiện nay, có thể khẳng định rằng nhân vật truyện truyền kì từ thế kỉ XVIII đến thế kỉ XIX là một vấn đề chưa được các nhà nghiên cứu quan tâm, xem xét một cách đầy đủ. Nếu có cũng chỉ là những bài nghiên cứu về những một tác phẩm hay một vài tác phẩm riêng lẻ và thường thiên về một loại nhân vật như: người trí thức, người phụ nữ. Cụ thể các công trình, bài viết có liên quan đến đề tài mà tôi nghiên cứu như sau:

1. *Truyện kì tân phả*

Với tác phẩm này, chúng tôi chú ý đến một số bài viết và công trình sau:

Thứ nhất “*Đoàn Thị Điềm và Truyện kì tân phả*” của Bùi Thị Thiên Thai, Tạp chí văn học, số 1/2011 đã đề cập đến số phận, vị trí và vai trò của người phụ nữ trong xã hội, đồng thời khẳng định tác phẩm này được ra đời vào

thế kỉ XVIII, bởi đây là thời kỳ trào lưu chủ nghĩa nhân đạo phát triển mạnh, đề cao nữ quyền. Bài viết cho người đọc thấy những đóng góp của Đoàn Thị Điểm cho dòng văn học nhân đạo chủ nghĩa.

Thứ hai là công trình của Trần Thị Băng Thanh và Bùi Thị Thiên Thai “*Mối liên hệ giữa Truyền kì tân phả và lễ hội dân gian*”. Qua công trình này, các tác giả đã chỉ ra được luồng sinh khí mới mà Đoàn Thị Điểm đã tạo dựng trong tác phẩm của mình về văn hóa dân gian như tín ngưỡng thờ mẫu, thờ tổ tiên... tiếp thêm sức mạnh cho tác phẩm tồn tại lâu bền.

Thứ ba trong cuốn chuyên khảo *Mấy vấn đề thi pháp văn học trung đại Việt Nam*, Trần Đình Sử ở mục truyện truyền kì, có giới thiệu và nhận xét về *Truyền kì tân phả* của Đoàn Thị Điểm nhưng chưa bàn đến nhân vật của tác phẩm.

2. Tân truyền kì lục

Như *Lời giới thiệu* của Nhà xuất bản Văn học, Phạm Quý Thích soạn riêng tác phẩm này cho gia đình không muốn cho người ngoài biết nên sách này ít thấy. Mặt khác số lượng truyện trong *Tân truyền kì lục* cũng khá khiêm tốn (3 truyện) nên sự quan tâm của giới nghiên cứu về tác phẩm cũng không nhiều. Tuy nhiên trong luận văn Thạc sĩ *Quá trình phát triển của truyện truyền kì qua một số tác phẩm tiêu biểu* của tác giả Ngô Thị Thanh Nga cũng đã đề cập đến tác phẩm này ở giai đoạn thế kỉ XVIII đến thế kỉ XIX và sơ bộ chỉ ra điểm khác biệt về chất truyện kì (trong đó có phương diện xây dựng nhân vật). Đây là những gợi ý bổ ích để chúng tôi thực hiện đề tài này.

3. Lan Trì kiến văn lục

Nói đến thành tựu của truyện truyền kì Việt Nam, chúng ta không thể bỏ qua *Lan Trì kiến văn lục* của Vũ Trinh. Là tác phẩm văn xuôi tự sự Việt Nam trung đại, nhìn chung những nghiên cứu về tác phẩm này còn ít, ở đây chúng tôi chỉ điểm qua một vài ý kiến liên quan đến đề tài nghiên cứu:

Trong *Từ điển văn học* (bộ mới), tác giả Nguyễn Huệ Chi cho rằng hiện tượng phá vỡ khuôn phép của những con người thời đại là chủ đề nổi rõ nhất của *Lan Trì kiến văn lục*. Sự phá vỡ này có mặt tiêu cực và tích cực của nó. Còn Ngô Thị Hoàng khi viết đề tựa *Lan Trì kiến văn lục* đã khẳng định: “...lớn thì nhân vật quý thân, nhỏ thì cảm thú ngư trùng, những việc gì lạ mà mắt thấy tai nghe đều ghi lại... có nói đến việc quái dị nhưng không thoát ly đạo thường, có kể về diễn biến hóa nhưng không mất đi lẽ chính, đại để là ngụ ý khuyên răn cảnh cáo sâu xa, để người xem thấy điều hay thì bắt chước, thấy điều dở thì phòng ngừa, thực có ích cho thế gian” [59, tr.11-12].

Bên cạnh đó, trong hai bài viết: “*Vũ Trinh và Lan trì kiến văn lục trong dòng truyện truyền kì Việt Nam*”, trích trong “*Những suy nghĩ từ văn học trung đại*”, Nxb Khoa học Xã hội, Hà Nội, 1999 của Trần Thị Băng Thanh và “*Vũ Trinh và Kiến văn lục*” của Nguyễn Cẩm Thúy, Tạp chí văn học, số 3/1983, hai tác giả chủ yếu đi sâu về nội dung và nghệ thuật của tác phẩm chứ chưa nói nhiều về tuyến nhân vật trong truyện.

Như vậy qua sự trình bày trên, chúng tôi nhận thấy rằng đã có khá nhiều công trình nghiên cứu, bài viết về truyện truyền kì (bao gồm 3 tác phẩm), chủ yếu về niên đại, tên tuổi của tác giả, xoay quanh nội dung và nghệ thuật của truyện, đồng thời cũng có một số công trình có đề cập đến nhân vật nhưng chưa có một công trình, bài viết nào đi chuyên sâu nghiên cứu về nhân vật của thể loại này từ thế kỉ XVIII đến thế kỉ XIX, với sự tiếp nối và vận động trong cách xây dựng loại hình nhân vật. Do vậy trên tinh thần tiếp thu học hỏi, người viết tiến hành nghiên cứu nhân vật của thể loại truyện truyền kì trong giai đoạn này để thấy được các tuyến nhân vật, biểu hiện cụ thể của các tuyến nhân vật đó, qua đó làm rõ những tiếp nối và cách tân trong cách xây dựng nhân vật của thể loại truyện kì.

4. Đối tượng, phạm vi nghiên cứu